

واژه‌هایی از گویش لکی (اسکنانی)

علی مصریان (فرهنگستان زبان و ادب فارسی)

آذر کلهر (فرهنگستان زبان و ادب فارسی)

مقدمه

در تقسیمات کشوری، اسکنان روستایی است از دهستان حرمرود سفلا واقع در بخش سامن از توابع شهرستان ملایر در جنوب شرقی استان همدان. در این استان، اقوام گوناگون با فرهنگ‌های خاص خود زندگی می‌کنند که، بی‌تردید، تا اندازه‌ای از یکدیگر تأثیر پذیرفته‌اند. لک‌ها در جنوب استان همدان و در مجاورت استان لرستان ساکن‌اند.

روستای اسکنان در ۲۳ کیلومتری شمال باختر ملایر قرار گرفته و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۶۶۴ متر است. این روستا از شمال به کوسج خلیل و رودخانه حرم آباد، از جنوب به دهنو آورزمان و حسین آباد ناظم و کهریز حسین آباد ناظم، از شرق به محمدی و شوشاب، و از غرب به کلایل آباد و شاکر و آرتة بلاغ محدود می‌شود.

ساکنان اسکنان اقوام لک و لر هستند و به گویش لکی (اسکنانی) سخن می‌گویند. کار و پیشه آنان اغلب کشاورزی، دامداری و قالی‌بافی است. از محصولات کشاورزی این منطقه می‌توان گندم، جو، یونجه و چغندر قند را نام برد. براساس آمار سال ۱۳۷۶، در این روستا ۱۲۰ خانوار زندگی می‌کنند. بدین ترتیب، با در نظر گرفتن روند ترک مناطق

روستایی و روی آوردن روستائیان به شهرها، می‌توان جمعیت این روستا را، حدود ۵۰۰ نفر برآورد کرد. (فرهنگ جغرافیائی - همدان ۱۳۷۶: ص ۳۲)

در طول تاریخ، نام روستای اسکنان /*ʔeskænan*/ به صورت‌های زیر نیز ثبت شده است: آسگان /*ʔæsgan*/، اِسکِنان /*ʔefkənan*/، اِسکان /*ʔeskan*/، اِسکِنان /*ʔeskenan*/، اِسکَنان /*ʔeskonan*/ و ايسکِنان /*ʔiskenan*/.

گویش لکی از گویش‌های شاخه شمال غربی زبان‌های ایرانی نو و زیرشاخه‌ای از گویش کردی (گروه جنوبی) است. با فاصله گرفتن لک‌ها از کردها و نزدیکی آنان با اقوام لر، فرهنگ و گویش لکی تحت تأثیر لری قرار گرفته، به طوری که امروزه فرهنگ لک و لر آن‌چنان درهم آمیخته که تشخیص تفاوت میان آنها بسیار دشوار است. هرچند نحو و واژگان لکی تحت تأثیر گویش لری تغییر کرده، ویژگی‌های دستور زبان لکی و نظام فعلی آن، مانند همه گویش‌های کردی، شبیه به زبان‌های ایرانی شمال غربی است. آنچه مسلم است، لکی با لری تفاوت اساسی دارد و بیشتر به کردی شبیه است؛ پس، می‌توان لکی را شاخه‌ای از گویش کردی دانست. (ایزدی ۱۹۹۲)

روش پژوهش

فهرست موضوعی ارائه شده در ذیل تعداد ۵۲۵ واژه پایه و پربسامد را در بر می‌گیرد. این فهرست برگزیده، در واقع، از یک کار پژوهشی و ابتکاری جامع‌تر، با عنوان دفتر گویش لکی، استخراج شده است که، در زمستان سال ۱۳۸۵، توسط نگارندگان این تحقیق در «گروه گویش‌های ایرانی فرهنگستان زبان و ادب فارسی» به اتمام رسید.

در این فهرست، آن دسته از واژه‌هایی دست‌چین شده‌اند که یا به فارسی معیار راه نیافته‌اند یا، دست‌کم، تلفظ آنها با فارسی فرق کرده است و از این راه است که می‌توانند هم منبعی برای مطالعات ریشه‌شناختی واقع گردند و هم روند تغییرات آوایی را در زبان فارسی بنمایانند. روش گردآوری این داده‌ها میدانی (مصاحبه با گویشور و آوانگاری) است. در این فهرست، اصول آوانگاری، از جمله، نشان دادن محل تکیه، کشش، اعمال همزه آغازین در آوانگاری و به کارگیری نشانه‌های آوانگار بین‌المللی (IPA) کاملاً رعایت شده است.

اعضا و اجزای بدن انسان

اَبَری [ʔæb'ri]: ابرو.

بال [bal]: بازو.

بَلَمَرک [bælæ'mærk]: آرنج.

پَت [pet]: بینی.

پِلْه [pe:'læ]: پلک.

پوس [pus]: پوست.

جانگا [dʒan'ga]: جمجمه.

جِییر [dʒil'jær]: کبد (جگر).

چَنه [tʃe'næ]: چانه.

چو [tʃow]: چشم.

خین [xin]: خون.

دَس [dæs]: دست.

دَمِری [dæme'ri]: صورت.

دَم [dæm]: دهان.

دَنی [dæ'ni]: دنده.

دیان [di'jan]: دندان.

رِه [re]: رگ.

زِرانی [zera'ni]: زانو.

زُوان [zu'wan]: زبان.

سَر [sær]: سَر.

سُقان [so'qan]: استخوان.

سِل [so:l]: سبیل.

شاکِلیک [ʃake'lek]: انگشت شست.

شان [ʃan]: کتف (شانه).

قُلْتُق [qol'toq]: زیر بغل.

قَلَمَه [qælæ'mæ]: ساق پا.

قُل [qol]: پا.

قه [qe]: کمر.

کاکيله [kaki'læ]: لئه.

کِلِک تیتَه [kelekti'tæ]: انگشت کوچک.

کِلِک [ke'lek]: انگشت.

کَلَه [kæl'læ]: سر.

گُرداله [gorda'læ]: کلیه.

گَر [gær]: مُچ.

گُلِمِیچه [golmi'tfæ]: مُشت.

لَقَرُو [læqæ'ru]: روده.

لو [low]: لب.

مِرژَنگ [mer'ʒeng]: مُژه.

مُف [mof]: آب بینی.

مِل [mel]: گردن.

می [mi]: مو.

ناخین [na'xin]: ناخن.

هیکَل [hej'kæl]: بدن.

صفات، حالات، رفتارها

آبری [ʔab'ri]: آبرو.

آژاژکی [ʔaʒaʒæ'ki]: خمیازه.

آمُخَسَه [ʔa:mox'tæ]: عادت.

اِناز [ʔe'naz]: آرزو.

اُووس [ʔow'ves]: آبستن.

بور [bur]: چشم غره.

پِشَمَه [peʃ'mæ]: عطسه.

تییَنی [tijæ'ni]: تشنه.

جَر [dʒæ:r]: لج.

خَتِل [xe'tel]: غلغلک.

خِرَو [xe'row]: فحش.

خَنی [xæ'ni]: خنده.

دَنگ [dæng]: آواز.

دیان‌ریچَه [dijanri'tʃæ]: دندان قروچه.

رولَه [ru'læ]: عزیز.

سِقَنَه [seqe'næ]: سکسکه.

قُرَنجِک [qoren'dʒek]: وشگون (نیشگون).

لَقَه [læ'qæ]: لگد.

ماچ [matʃ]: بوسه.

مِکیس [me'kis]: دست خشک.

نَن‌کُور [non'kur]: خسیس.

وَرُوْتَنَه [væraevoqe'næ]: آروغ.

هَلَنگَه [hælen'gæ]: رقص.

بیماری‌ها و واژه‌های وابسته

اُولَه [ʔow'læ]: آبله.

بیزی [bi'zi]: ویار.

پَشام [pæ'fam]: ورم (آماس).

تو [tow]: تب.

دَرْدَزَار [dærdæ'ʒar]: بیمار.

دَلتوَوَه [deltow'væ]: اسهال.

سُرخیجَه [sorxi'dʒæ]: سرخک.

سَرَقَرَه [særæqer'rae]: سرگیجه.

سِزیا [sez'ja]: سوختگی.

قوس [qows]: یبوست.

قیچ [qitʃ]: چپ چشمی، لوچی.

کُخه [ko'xæ]: سرفه.

کِریا [keri'ja]: خراش، خراشیدگی.

لِرپ [lerp]: سوزش (از درد).

مَرَضِ قَن [mæræze'qæn]: بیماری قند، دیابت.

مِنال خِسن [me'nal xe'sen]: سقط جنین.

ناخوش [na'xof]: بیمار. ← دَرْدَزَار

واوا [va'va]: وَا.

وَرَسوَرَه [væraesu'zæ]: ترش کردن معده.

وَروک [væ'ruk]: زگیل.

هَمخورَدَه [hæmxor'dæ]: استفراغ.

هَیْزَه [hej'zæ]: حصبه.

اصطلاحات خویشاوندی

بابا [ba'ba]: پدر بزرگ.

برا [be'ra]: برادر.

بُو-پِیازَه [bo'wæ-pija'rae]: ناپدری.

بُو-ژَن [bo'wæ-'ʒen]: نامادری.

بوک [bowk]: پدر.

پِیا [pi'ja]: مرد.

پِیَشْرا [pi'fæ'za]: فرزند خوانده.

خازمَنیگُن [xazmæni'kon]: خواستگار.

خَالَه [xa'lae]: خاله.

خَسِیْرَه [xæsi'ræ]: پدرزن، پدرشوهر؛ مادرزن، مادرشوهر.
خُشک [xoʃk]: خواهر.
دالک [da'lek]: مادر، دایه.
دَسْگیران [dæsgɪ'ran]: نامزد.
دِیَسَرزا [dijætær'za]: نوۀ دختری.
دِییت [di'jæt]: دختر.
دُیی [do'ji]: دایی.
ژن [ʒen]: زن، همسر.
شی [ʃi]: شوهر.
فِتفامیل [fetefa'mil]: قوم و خویش.
کاگَه [ka'kæ]: پدربزرگ. ← بابا
کُررزا [korær'za]: نوۀ پسری.
کُر [kor]: پسر.
کُلْفَت [kol'fæt]: خانواده.
کورپَه [kur'pæ]: نوزاد.
لُفانَه [lofa'næ]: دوقلو.
مِنال [me'nal]: بچه، فرزند.
نَنَه‌دالکی [nænædale'ki]: مادربزرگ.
هُمبِئِی [hombe'ʔi]: جاری.
هُوسا [how'sa]: همسایه.
هُو [how]: هوو (زن دوم شوهر).
یَزَنَه [jæz'næ]: داماد.

خوراکی‌ها و آشامیدنی‌ها

اُو [ʔow]: آب.

تَقِژ [tæ'qɛʒ]: سرکهٔ نرسیده.

تَلَلُوا [tæləl'va]: حلوا.

خا [xa]: تخم‌مرغ.

دو [du]: دوغ.

شَکَر [ʃæ'kær]: شکر.

قَن [qæn]: قند.

کَرَه [kæ'ræ]: کره.

ماس [mas]: ماست.

نِمَک [ne'mæk]: نمک.

نُن [non]: نان.

نَوَات [næ'vat]: نبات.

وعده‌های غذا و واژه‌های وابسته

اَشَک [ʔæʃk]: جرعه (قُلپ).

پاشام [pa'ʃam]: سحری.

پالَرزَه [palær'zæ]: چاشت.

پالَرزَه - یِه ایوارَه [palær'zæ-jeʔiva'ræ]: عصرانه.

قازی [qa'zi]: لقمه.

گِلَه [gel'læ]: حبّه.

مزه‌ها و رنگ‌ها

اَوی [ʔa'vi]: آبی.

بیحاله [biha'læ]: صورتی.

تام [tam]: مزه.

تُرَش شیرین [torʃeʃi'rin]: مَلَس.

چَرَمی [tʃær'mi]: سفید.

سوز [sowz]: سبز.

گِرَچ [gertʃ]: گَس.

میرزُیی [mirzo'ji]: نارنجی.

پوشاک، زیورآلات و واژه‌های وابسته

اُتری [ʔote'ri]: کفش چرمی.

بال [bal]: آستین.

بِلَنگ [be'leng]: دست (واحد لباس).

پاچین [pa'tʃin]: پیراهن (زنانه).

پارچِه [par'tʃæ]: پارچه (قواره).

پَرُو [pær'ru]: پارچه (تکه).

پَزْکِه [peze'kæ]: لیفه شلوار.

پَشْتِن [peʃ'ten]: کمر بند.

پِلا [pe'la]: کفش.

پَمی [pæ'mi]: پنبه.

جیرو [dʒi'row]: جوراب.

چاشو [tʃa'ʃow]: چادر.

چالْمَه [tʃal'mæ]: دستار (عمامة زنانه).

دَسِن [dæs'bæn]: النگو.

شاوال [ʃa'val]: شلوار.

شَنی [ʃæ:'ni]: شانه (مو).

شی [ʃe]: پیراهن (مردانه).

کِلْکَوَانَه [kelekæva'næ]: انگشتر.

کِلو [ke'low]: کلاه.

کوش [kowʃ]: کفش. ← پِلا

گیرفان [gir'fan]: جیب.

لَواس [læ'vas]: لباس.

مُرادبَگی [moradbæ'gi]: قبا.

مِلواڻک [melva'nek]: گردن‌بند.

یَخَه [jæ'xæ]: یقه.

ساختمان و واژه‌های وابسته

آهِن [ʔa'hen]: آهن.

اَماری [ʔæ'mari]: انبار.

بان [ban]: بام.

بَرَدان [bæræ'dan]: آغل.

پِه [pe]: شالوده، پی.

پِیِل [pi'jæl]: پُل.

تَنِیر [tæ'nir]: تنور.

رِیْ اُ [re:'ʔow]: راه‌آب.

رِیرو [re:'row]: راهرو.

زِرَزِی [ʒer'zej]: سرداب، زیرزمین.

سَتین [se'tin]: ستون.

سِیل [sil]: ناودان.

طَخِچَه [tæx'tfæ]: طاقچه.

طِیلَه [tej'lae]: طویله.

قِلا [qe'la]: خانه.

قَنو [qæ'now]: قنات.

کُچِک [ko'tfek]: سنگ.

کَلک [kæ'læk]: اجاق.

کِنارو [kena'row]: مستراح.

کولاد [ku'lad]: کومه (کلبه).

کِیان [ke'jan]: کاهدان.

کیچە [ki'tʃæ]: کوچه.

کیگل [kej'geɪ]: کاهگل.

مالبێخە [malæbixe'næ]: پستو.

مُطَبَق [mot'bæq]: آشپزخانه.

نوقلا [nowqe'la]: حیاط.

وسایل خانه

آفتووه [ʔæftow'væ]: آفتابه.

اُوکش [ʔow'kæf]: آبکش، صافی برنج.

اُوگردان [ʔowgær'dan]: ملاقه.

اُینه [ʔoj'næ]: آینه.

بادوشین [badvæ'ʃen]: بادبزن.

بالشە [balef'tæ]: بالش.

بُخچه [box'tʃæ]: بقیچه.

بوریا [buri'ja]: حصیر.

پَلّە [pel'læ]: چرخ نخ‌ریسی.

پیلیتە [pili'tæ]: فتیله.

ترازی [tera'zi]: ترازو.

تقار [tæ'qar]: خمره.

جِلین [dʒele'bæn]: رختخواب.

جِل [dʒel]: قالی، زیلو.

خاگناز [xakæ'naz]: خاک‌انداز.

دَرزی [dær'zi]: سوزن خیاطی.

دَسە - هُونگ [dæs'sæ-hæ'væng]: دسته‌هاون.

دَلَم [dælm]: دلو.

دلیوان [deli'van]: سوزن لحاف‌دوزی.

دوری [dow'ri]: بشقاب.
 دو [du]: دلو. ← دلم
 دیک [dik]: دوک نخ.
 راحتى [rahæ'ti]: قیف.
 رَنه [ræ'næ]: رنده.
 سَبزی‌شور [sæbzi'fur]: سبب.
 سَرَن [sæ'ræn]: غربال.
 سُفره [sof'ræ]: سفره.
 سُنْجاق [son'dʒaq]: سنجاق قفلی.
 طَناب [te'naf]: طناب.
 قالی [qa'li]: قالی. ← چِل
 قَنبر [qæn'ber]: قندشکن.
 قُیْلَمَه [qojlæ'mæ]: قابلمه.
 کاسَه [ka'sæ]: کاسه.
 کِیْزَه [ki'zæ]: کوزه.
 گُونِیژ [gu'niʒ]: جوالدوز.
 لاف [la:f]: لحاف.
 لُلو [læ:'lu]: ننو، گهواره.
 لَمپا [læm'pa]: چراغ نفتی، فانوس.
 ماشَدَه [maʃ'dæ]: ملافه / ملحفه.
 مَقّاش [mæq'qaʃ]: انبر.
 نالی [na'li]: تشک.
 ناویس [na'vis]: تیر نان‌پزی، وردنه.
 وِژَنگ [ve'ʒeng]: الک، آردبیز.
 هَوَنگ [hæ'væng]: هاون.
 یَخْدان [jæx'dan]: صندوق.

ابزار و آلات

- اَرّه [ʔær'rae]: اَرّه.
 اوسار [ʔow'sar]: افسار.
 بِل [be:l]: بیل.
 تَوَر [tæ'vær]: تیر.
 تیروَه [tir'væ]: توبره.
 چَنوَبَورگ [tʃæno'bærg]: خرمن کوب.
 داسیلَه [dasi'læ]: داس.
 دِروش [de'rowʃ]: درفش.
 سووان [su'wan]: سوهان.
 شمشیر [ʃem'fir]: شمشیر.
 شَن [ʃæ:n]: وسیله باد دادن خرمن.
 قلا [qæ'la]: خیش.
 قُلَف [qolf]: قفل.
 قورچان [qur'tʃan]: عصا.

شغل‌ها و حرفه‌ها

- آهنگَر [ʔahen'gær]: آهنگر.
 اَوگار [ʔow'gar]: آبیار، میراب.
 پینچِی [pinæ'tʃi]: کفش دوز.
 رَت [ræ:t]: کشاورز.
 سارَوان [saræ'van]: ساریان.
 شوان [ʃu'wan]: چوپان.
 کیوانو [kejva'nu]: آشپز.
 گیلَوان [gojlæ'van]: گاوچران.
 نَوَا [nonæ'va]: نانوا.

جانوران و واژه‌های وابسته

- آل [ʔal]: جن.
- باؤش [ba:'qoʃ]: جُغد.
- بَت [bæt]: مرغابی، اردک.
- بِزَن [be'zen]: مُز.
- پا [pa]: سُم.
- پَخچَه [pæx'tʃæ]: پشه.
- پَس [pæs]: گوسفند.
- پشی [pe'ʃi]: گریه.
- پَلُور [pælæ'vær]: پرنده.
- پوس [pus]: پوست.
- چِپِش [tʃæ'poʃ]: قوچ. ← وَرَن
- چُسَنَه [tʃose'næ]: سوسک.
- چَنگ [tʃeng]: چنگ، پنجه.
- حَشَم [hæ'ʃæm]: مادیان.
- خُری [xo'ri]: پشم.
- خِشی [xe'ʃi]: هزارپا.
- دال [dal]: دارکوب، سار.
- دَمِپِت [dæme'pet]: پوزه.
- رُتِلا [rotej'la]: رتیل.
- رووا [ru'wa]: روباه.
- رِیین [ri'jæn]: گلّه.
- زالی [za'li]: زالو.
- ژِژو [ʒe'ʒu]: جوجه‌تیغی، خارپشت.
- سِه [se]: سگ.
- سِیسِرِک [sise'rek]: جیرجیرک.

- سیلاخ [si'lax]: لانه، آشیانه.
شش [ʃeʃ]: شپش.
شغال [ʃæ'qal]: شغال.
شکار [ʃe'kar]: آهو.
شوپَرَه [ʃowpær'ræ]: پروانه.
شیطان [ʃej'tan]: عنکبوت.
عقرو [ʔæq'row]: عقرب.
قِرژَنگ [qer'ʒeng]: خرچنگ.
قلاغ [qæ'laq]: کلاغ.
قورواغَه [qorva'qæ]: قورباغه.
کُوشک [kowʃk]: نشخوار.
کُلک [kolk]: پَر، گُرک.
کَلگا [kælae'ga]: گاو نر.
کَموَتَر [kæmu'tær]: کبوتر.
کُوک [kowk]: کبک.
کِیَجَر [ki'jær]: بُزغاله.
کِیْسَل [ki'sæl]: لاک‌پشت.
گا [ga]: گاو.
گور [gur]: گوساله.
لَوَرِیْدَن [læværi'dæn]: چریدن.
مارمِلِیک [marme'lik]: مارمولک.
مامِر [ma'mer]: مرغ.
مانگا [man'nga]: گاو ماده.
مایین [ma:'jin]: اسب.
مَنگَز [mæ'gæz]: زنبور.
مَلِچَک [mæli'tʃek]: گنجشک.

میریجَه [miri'dʒæ]: مورچه.

میش [miʃ]: موش.

نوک [nok]: منقار.

وَرک [værk]: برّه.

وَرَن [væ'ræn]: قوچ.

میوه‌ها، سبزیجات و حبوبات

آلت [ʔa'læt]: زردچوبه.

آلیسییه [ʔælisi'jæ]: آلبالو.

اسبَنَاج [ʔesbæ'nadʒ]: اسفناج.

اسفَن [ʔes'fæn]: اسپند.

انار [ʔe'nar]: انار.

انجیل [ʔæn'dʒil]: انجیر.

انگیر [ʔæn'gir]: انگور.

اَنَو [ʔæn'now]: عَنَاب.

باقلَه [baqe'læ]: لوبیا.

باقلی [baqe'li]: باقلا.

بام [ba:m]: بادام.

به [be]: به.

پستَه [pes'tæ]: پسته.

پینه [pi:'næ]: نعناع، پونه.

تُرپ [torp]: ترب.

تُلّه [tol'læ]: گرمک.

تَماکو [tæma'ku]: تنباکو.

تَمَلخَوَرگَن [tæmælxævæ'r'kon]: قاصدک.

تیت [tit]: توت.

- جیه [dʒi'jæ]: جُو.
چُنَر [tʃo'nær]: چغندر.
چویی [tʃo'ji]: چای.
خَرَبَزَه [xærbe'zæ]: خربزه.
خَنِیه [xen'jæ]: حنا.
زَرْدَلِی [zærdæ'li]: زردآلو.
سِیْف [sif]: سیب، سیب‌زمینی.
شامی [ʃa:'mi]: هندوانه.
شَفْتَالِی [ʃæfta'li]: هلو.
شَلَم [ʃæ'læm]: شلغم.
شَمَلِیْله [ʃæməli'læ]: شنبلیله.
شیوید [ʃi'vid]: شوید.
غورَه [qu'ræ]: غوره.
قارچِک [qar'tfek]: قارچ.
کُدِی [ko'di]: کدو.
کُنْجِی [kon'dʒi]: کنجد.
کَوَر [kæ'vær]: تره.
گِردَکان [gerdæ'kan]: گردو.
گَرَمَک [gær'mæk]: طالبی.
گَزَر [gæ'zær]: هویج.
گَلَشوَدَری [golʃowdæ'ri]: گشنیز.
گَنِم [gæ'nem]: گندم.
مَرو [mæ'ru]: امرو (گلابی وحشی).
ناوَنِدَلَه [navænde'læ]: پنیرک.
نِزِی [ne'zi]: عدس.

طبیعت و محیط زیست

آسمان غُرْمَبَه [ʔasmanqorombæ]: رعد و برق.

اگیر [ʔa'ger]: آتش.

اُور [ʔowr]: ابر.

اُفتو [ʔæf'tow]: آفتاب، خورشید.

باد قَرَه [badæqer'rae]: گردباد.

بلغ [bælg]: برگ.

بیوان [bija'van]: بیابان.

بیشه [bi'fæ]: جنگل.

تپَه [tæp'pæ]: تپه.

تُکَه [tok'kæ]: قطره.

تِگِر [te'ger]: تگرگ.

جَدَه [dʒæ:'dæ]: جاده.

جو [dʒu]: جوی آب.

چالَه [tʃa'lae]: گودال.

چِرچو [tʃere'tʃu]: هیزم.

چشمَه [tʃeʃ'mæ]: چشمه.

چفتی [tʃæf'ti]: پیچ جاده.

چَنجِک [tʃen'dʒek]: هسته.

چو [tʃu]: چوب.

دِرک [de'rek]: خار.

دَرَه [dæ'r'rae]: درّه.

دید [di:d]: دود.

روخانَه [roxa'nae]: رودخانه.

ریخ [rix]: ریگ، شن.

ریشی [ri'fi]: ریشه.

زِیلرزه [zejlær'zæ]: زلزله.
 زِی [zej]: جالیز، زمین.
 سئَه [so'æ]: سایه.
 ستاره [seta'ræ]: ستاره.
 سرا [sæ:ra]: دشت، عفلزار.
 قراول [qæra'vel]: شبینم.
 قوشه [qu'fæ]: خوشه.
 کُچک [ko'tfek]: سنگ.
 کِرمِه [ker'ræme]: مِه.
 کُلُخ [ko'lox]: کلوخ.
 کو [ku]: کوه.
 گَرِتخاک [gærte'xak]: گردوغبار.
 گَر [gor]: گرما.
 گَر [gær]: ساقه.
 گِلَه [ge'læ]: دانه.
 گولو [gu'low]: گرداب.
 ماسِه [ma:'sæ]: ماسه.
 مانگشو [mangæ'fow]: مهتاب.
 مانگ [mang]: ماه.
 مَرغ [mærq]: چمن.
 وارن [va'ran]: باران.
 وَرَف [værf]: برف.

اعداد

پنج [pændʒ]: پنج.
 چار [tʃar]: چهار.

دو [do]: دو.

ده [dæ]: ده.

زیاده [zija'dæ]: یازده.

سه [se]: سه.

شش [ʃæʃ]: شش.

صِرف [serf]: صفر.

نو [no]: نه.

هَش [hæʃ]: هشت.

هَف [hæf]: هفت.

یک [jæk]: یک.

اوقات

ایوازه [ʔiva'rae]: عصر (غروب).

پازَکه [pa'raekæ]: پارسال.

پِرَکه [pe'raekæ]: پریروز.

دوسو [dos'so]: پس فردا.

دییَکه [di'jaekæ]: دیروز.

رو [ru]: روز.

سُزی [so:'zi]: صبح.

سو [so]: فردا.

شو [ʃow]: شب.

واژه‌های متضاد

آواد / خِرو [ʔa'vad/ xe'row]: آباد / خراب.

باریک / پیسن [ba:'rik/ pi'jæn]: باریک / پهن.

بِلن / خووار [be'len/ xu'war]: بالا / پایین.

- بِلِن، دِرِیژ/کُل [be'len, de'riʒ/ kol]: بلند (دراز) / کوتاه.
- بِیچِک / گورا [bi'tʃek/ gow'ra]: ریز / درشت؛ کوچک / بزرگ.
- پِر / پوچ [per/ putʃ]: پُر / خالی.
- پِروار / لاغِر [pær'var/ la:'qer]: چاق / لاغر.
- تَمِیس / کَشِیف [tæ'mis/ kæ'sif]: تمیز / کشیف.
- تَنگ / آچُق [tæng/ ʔa'tʃoq]: تنگ / گشاد.
- تِیژ/کُل [tiʒ/ kol]: تیز / کند.
- جَال / پِیر [dʒa:l/ pɪr]: جوان / پیر.
- جِلو / پِشت [dʒe'low/ peʃt]: جلو / عقب.
- خو / بَد [xu/ bæd]: خوب / بد.
- داغ / هُنِک [daq/ ho'nek]: داغ / خنک.
- دُرُو / راس [do'ru/ ras]: دروغ / راست.
- دِیر / نَزِیک [dir/ næ:'zik]: دور / نزدیک.
- رَسِییا / کال [ræsi'ja/ kal]: رسیده / کال.
- رِی / ژِر [ri/ ʒer]: رو / زیر.
- زُور / نَرَم [zowr/ nærm]: زیر / نرم.
- زِنَه / مِرِدِه [ze'ne/ mer'de]: زنده / مرده.
- زِی / دِر [zi/ de:r]: زود / دیر.
- سَرشال / خُشک، سِفَت [sær'fal/ xoʃk, seft]: دست‌ودلباز / خسیس.
- ضَرَر / فوینْدِه [zæ'rær/ foj'dæ]: ضرر / سود (فایده).
- طامْدَار / بی‌طام [tam'dar/ bi'tam]: خوشمزه / بدمزه.
- قَر / صُل [qær/so:l]: قهر / آشتی.
- قَشَنگ / گَن [qæ'fæng/ gæn]: خوشگل (زیبا) / زشت.
- قُولِید / قُرَص [qo'lejd/ qors]: آسان / سخت.
- کُلْفَت / نازِک [ko'loft/ na'zek]: کلفت / نازک.
- کُلِییا / نَکُلِییا [koli'ja/ nækoli'ja]: پخته / خام.

ما / نِر [ma/ne:r]: ماده / نر.
 نو / کُوانه [nu/ ku'wanæ]: نو / کهنه.
 وِرسی / سِر [ver'si/se:r]: گرسنه / سیر.
 یاواش / تُن [ja'vaʃ/ ton]: آهسته / تند.

سایر

آچِنو [ʔat fe'now]: آها(ن)!
 بِر [ber]: دسته، گروه.
 تُنِک [to'nek]: کم‌پشت (مو، چمن،...).
 توپان [tu'pan]: فوتبال.
 دالْچَرَکائِن [daltʃæræka'nen]: از خواب پراندن.
 رِمِکُت [rəmekot]: سروصدا.
 نَکِتلِمَه [nækotel'mæ]: نَکمه!

ضمایر

آوَنَه [ʔave'næ]: ایشان، آنها.
 آوَه [ʔa'væ]: او.
 اُو / آوَه [ʔow/ʔa'væ]: آن.
 اِیمَه [ʔi'mæ]: ما.
 اِیَه [ʔi'jæ]: شما.
 تو [to]: تو.
 گِیشت [geɪʃt]: همه.
 مِه [me]: من.
 یَه [jæ]: این.

منابع

- اشمیت، رودیگر (۱۳۸۳). راهنمای زبان‌های ایرانی. (۲ ج). ترجمه فارسی زیر نظر حسن رضائی باغ‌بیدی. تهران: ققنوس.
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۴). سالنامه آماری کشور - ۱۳۸۳. تهران: مرکز آمار ایران - دفتر انتشارات و اطلاع‌رسانی.
- فرهنگ جغرافیائی - همدان (جلد ۴۷) (۱۳۷۶). تهران: انتشارات سازمان جغرافیائی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.

Izady, M. (1992). *The Kurds, A Concise Handbook*. Harvard University.

